

การดำเนินงานสภานักเรียนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ในโรงเรียน: กรณีศึกษาโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศของไทย

STUDENT COUNCIL ORGANIZATION ENHANCING DEMOCRACY IN SCHOOLS: A CASE STUDY OF THAILAND BEST PRACTICE SCHOOLS

รุจน์ ภาชา*

Ruj Luecha*

วลัย อิศรางกูร ณ อยุธยา**

Walai Isarankura Na Ayudhaya**

* อาจารย์ประจำ ภาควิชาหลักสูตรและการสอน (สังคมศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

* Lecturer, Department of Curriculum and Instruction (Social Studies), Faculty of Education, Srinakharinwirot University

* Email: map.soc.1@gmail.com

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์และปริญญาเอก แขนงวิชาหลักสูตรและการสอน (สังคมศึกษา) สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

** Assistant Professor, D.Ed., Department of Curriculum and Instruction (Social Studies), Faculty of Education, Sukhothai Thammathirath Open University

** Email: p_walai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานสภานักเรียนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงคือครูสังคมศึกษา ครูฝ่ายกิจการนักเรียน และตัวแทนคณะกรรมการนักเรียน จำนวน 32 คน จาก 10 โรงเรียน การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการวิจัยพบว่า 1) ระบบการลงสมัครรับเลือกตั้ง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หรือ 5 ที่ต้องการสมัครเข้าเป็นคณะกรรมการสภานักเรียนจะต้องจัดตั้งทีมที่มีสมาชิกประมาณ 8-15 คน การตั้งชื่อทีมซึ่งนิยมใช้ สัญลักษณ์สีประจำโรงเรียน ระดับชั้น หรือ คำวัยรุ่น 2) ระบบการออกเสียงและการรณรงค์หาเสียง นักเรียนทุกคนในโรงเรียนมีสิทธิลงคะแนนเสียง 1 คน ต่อ 1 เสียงคณะกรรมการการเลือกตั้งของโรงเรียนจะคอยดูแลการเลือกตั้งและการนับคะแนนเสียงซึ่งจะต้องทำให้แล้วเสร็จภายในวันที่จัดการเลือกตั้งส่วนการรณรงค์หาเสียงนักเรียนมีการนำเสนอนโยบาย และกิจกรรมต่างๆ ในรูปแบบของการได้วาทีและการจัดทำป้ายประกาศรณรงค์หาเสียง 3) รูปแบบสภานักเรียน มี 3 รูปแบบหลัก ได้แก่ (3.1) สภานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหารงานชุดเดียว ดำเนินงานทุกกิจกรรมในโรงเรียน ยกเว้นงานกีฬาที่มีคณะกรรมการคณะสีดำเนินงาน (3.2) สภานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหาร 2 ชุด คือ คณะกรรมการชุดที่ 1 ทำหน้าที่บริหารงานและคณะกรรมการชุดที่ 2 ทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลการดำเนินงานของกรรมการบริหาร (3.3) สภานักเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน คือ องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ช่วยเหลือกิจกรรมของชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนกับชุมชน 4) กิจกรรมสภานักเรียนมีส่วนในการพัฒนาพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตย ทั้งสามัคคีธรรมคารวธรรม และปญญาธรรม และยังเป็นกิจกรรมสำคัญในการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

คำสำคัญ: สภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน ประชาธิปไตยในโรงเรียน

Abstract

The purpose of this research was to study school council organization enhancing democracy in Thailand best practice schools. The informants were purposive selected consisted of social studies teachers, teachers in charge of student affairs and student council members total 32 people from 10 schools. This study was qualitative research.

The research results revealed that: 1) Student council election system: grade 10 or 11 students, who want to run for student council committee, must form teams consisting of 8-15 members, naming for each student team by using symbols, colors, grade levels, and teenage words; 2) Voting and campaign: 1 man 1 vote for each student, school election committee was responsible for election process and election counting which must be completed within a day of the election event. For the election campaign, policies and activities were presented in the form of debate and campaign posters; 3) Models of student council comprised 3 models: (3.1) Student council had only one team and was responsible for all school activities except for school sport activities which were managed by sport activities' committee, (3.2) Student council had two teams which are first administrative team and second team is functioned as check and balance working process of the first team, (3.3) Student council was a part of local sub-district administration community focusing on community affairs; and 4) Student council activities shared not only developing democratic behaviors and characteristics in harmonious, respectful and intellectual perspectives but also enhancing democracy as a way of students' lives.

Keywords: Student Council, Student Council Member, Democracy in Schools

บทนำ

ระบอบการเมืองการปกครองของประเทศจะดำเนินไปอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของประชาชนในประเทศนั้น สำหรับประเทศไทยซึ่งใช้การปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขก็จำเป็นต้องพัฒนาวิถีชีวิตของพลเมืองในชาติให้เป็นประชาธิปไตย โดยมุ่งเน้นให้พลเมืองในชาติดำเนินชีวิตด้วยวิถีประชาธิปไตยหรือที่เรียกว่า “วิถีชีวิตประชาธิปไตย” (democratic as a way of life) หมายถึง การดำรงชีวิตที่ยึดเอาหลักการใช้เหตุผล (rationalization) เป็นหลักในการดำเนินชีวิต สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ยอมรับมติของประชาชนฝ่ายข้างมากในการตัดสินใจแก้ปัญหาบ้านเมืองโดยไม่ละเมิดสิทธิของฝ่ายข้างน้อย และมีการร่วมกลุ่มทางการเมืองพัฒนาให้ชุมชนที่อาศัยอยู่เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง (กระมล ทองธรรมชาติ, 2521, น. 66-67)

การพัฒนาวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องพัฒนาพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับพลเมืองในชาติโดยเฉพาะนักเรียนซึ่งจะเป็นกำลังของชาติในอนาคต การพัฒนาให้นักเรียนมีวิถีชีวิตประชาธิปไตยจึงจะต้องปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งถือเป็นภารกิจหลักที่ทุกโรงเรียนต้องทำด้วยเหตุนี้เอง สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ชาติ (2559) จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยเพื่อคัดเลือกโรงเรียนที่ปฏิบัติดีเลิศในด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยภายใต้โครงการ “โรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง” ซึ่งได้ดำเนินงานมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2549 โดยคัดเลือกโรงเรียนที่ดำเนินกิจกรรมพัฒนาให้นักเรียนมีพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตย คือ ปัญญาธรรม คารวะธรรม และสามัคคีธรรม ตามหลักสูตรอย่างเหมาะสมกับวัยและระดับการศึกษา รวมทั้งมีกิจกรรมที่เน้นการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

กิจกรรม “สภานักเรียน” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “คณะกรรมการนักเรียน” (student council) เป็นหนึ่งในกิจกรรมเสริมหลักสูตร (extra-curricular) ที่สำคัญและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่ากิจกรรมสภานักเรียนนั้นเป็นกิจกรรมที่สามารถพัฒนาพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยให้กับนักเรียนได้สภานักเรียนเป็นการจำลองการทำงานของระบบสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถือเป็นสภาตัวแทนของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย นำมาสู่การปฏิบัติจริงในโรงเรียนเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนได้รู้จักการบริหารงานตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามแบบการปกครองของประเทศไทย

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาการดำเนินงานของสภานักเรียนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างซึ่งถือว่าเป็นโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการปลูกฝังวิถีชีวิตประชาธิปไตยทั้งพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยอันพึงประสงค์ให้กับนักเรียน เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ให้เห็นประจักษ์และนำเสนอแนวทางการดำเนินงานสภานักเรียนที่ประสิทธิภาพเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจและโรงเรียนทั่วไปนำไปศึกษาและใช้ประโยชน์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการดำเนินงานสภานักเรียนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย โดยศึกษารายละเอียดการดำเนินงานสภานักเรียนใน 4 ด้าน ได้แก่

1. ระบบการลงสมัครรับเลือกตั้ง
2. สิทธิในการลงคะแนนเสียง และ การรณรงค์หาเสียง
3. รูปแบบการดำเนินงานสภานักเรียน
4. กิจกรรมสภานักเรียนกับการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการศึกษาจากเอกสาร (documents research) คือ เอกสารสรุปผลการดำเนินโครงการโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมโดยใช้แบบสังเกต การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จากนั้นใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) ให้ได้องค์ความรู้และข้อสรุป เพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การศึกษานี้ ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารโครงการสรุปผลการดำเนินงานโรงเรียนมัธยมศึกษาที่ถือว่าเป็นโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย คือ โรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างประจำปี พ.ศ. 2554-2558 ซึ่งมีทั้งหมด 24 โรงเรียนทั่วประเทศ จากนั้นผู้วิจัยลงภาคสนามโดยเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์และการสังเกตการดำเนินงานของคณะกรรมการสภานักเรียน ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกโดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เลือกโรงเรียนที่ใช้ผลจากการดำเนินการสภานักเรียนเป็นหนึ่งในกิจกรรมที่ส่งเข้าประกวด จำนวน 10 โรงเรียน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเป็นครูสังคมศึกษา ครูฝ่ายกิจการนักเรียน และตัวแทนคณะกรรมการนักเรียนในสภานักเรียน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 32 คน ซึ่งโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยที่ได้รับรางวัลมีทั้งโรงเรียนขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ จาก 5 ภูมิภาค ได้แก่ภาคกลาง จำนวน 1 โรงเรียนภาคเหนือ จำนวน 3 โรงเรียน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 โรงเรียนและ ภาคใต้ จำนวน 4โรงเรียน

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปแนวทางการดำเนินงานสภานักเรียนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยที่เกิดจากการปฏิบัติจริงในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย พบว่า การจัดกิจกรรมสภานักเรียนเป็นภาระรับผิดชอบของครูสังคมศึกษาและครูฝ่ายกิจการนักเรียนโดยการดำเนินงานสภานักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ระบบการลงสมัครรับเลือกตั้ง

การดำเนินงานสภานักเรียนของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยทั้ง 10 แห่ง มีระบบการลงสมัครรับเลือกตั้งที่คล้ายคลึงกันสรุปได้ดังนี้

นักเรียนที่ต้องการสมัครเข้าเป็นคณะกรรมการสภานักเรียนจะต้องจัดตั้ง “ทีม” หรือ “พรรค” โดยมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 หรือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 เป็นแกนนำในการจัดตั้งทีม การดำเนินการสมัครเข้าเป็นคณะกรรมการสภานักเรียนเป็นไปตามข้อกำหนดของแต่ละโรงเรียน

องค์ประกอบของทีมที่นักเรียนจัดตั้งขึ้นจะใช้องค์ประกอบของสภานักเรียนที่เป็นไปตามข้อเสนอแนะของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบไปด้วยประธาน รองประธาน กรรมการ เหนียวิน ปฎิคม ประธานสัมพันธ์ เลขานุการ และผู้ช่วยเลขานุการ (หน่วยการเรียนพิเศษ กรรมาธิการศึกษา, 2534, น. 24) รวมจำนวนแกนนำในทีมมีประมาณ 8-15 คนโดยอาจจะมีการเพิ่มเติมฝ่ายต่างๆ ตามแต่ความเหมาะสมและบริบทของกิจกรรมและโครงการที่สภานักเรียนรับผิดชอบซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละโรงเรียน

โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยหลายแห่งยังเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งกรรมการทีมโดยเลือกเอานักเรียนระดับชั้นอื่นๆ ตั้งแต่ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-4 มาเป็นกรรมการและให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เป็นที่ปรึกษา เพื่อให้นักเรียนทุกระดับชั้นได้มีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการสภานักเรียน

จำนวนทีมในโรงเรียนที่ลงสมัครรับเลือกตั้งมีประมาณ 2-8 ทีมตามขนาดของโรงเรียน การตั้งชื่อทีมนิยมใช้สัญลักษณ์ สัปดาห์โรงเรียน ระดับชั้น หรือ คำที่เป็นที่นิยมของวัยรุ่นมาตั้งเป็นชื่อทีม ข้อบังคับของการตั้งชื่อทีมไม่ได้มีกำหนดไว้ชัดเจนแต่นโยบายของทุกโรงเรียนขอให้นักเรียนใช้ชื่อที่สุภาพ และใช้ภาษาให้ถูกต้องตามหลักภาษา เช่น ทีม ม.4/2 ร่วมใจ ทีมสี่แสดสามัคคี เป็นต้น กระนั้นเองยังมี

ทีมในโรงเรียนบางแห่งที่ตั้งชื่อทีมที่เน้นความแปลกใหม่และใช้คำของวัยรุ่นนำมาตั้งเป็นชื่อทีม เช่นทีมเด็กเกเรียน เป็นต้น

2. สิทธิในการลงคะแนนเสียง และการณรงค์หาเสียง

2.1 สิทธิในการลงคะแนนเสียง

สิทธิในการลงคะแนนเสียงของนักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย ทุกแห่งมีลักษณะเดียวกัน คือ ใช้กฎ 1 คน ต่อ 1 เสียง (one man, one vote) ซึ่งสอดคล้องกับระบบการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยที่เป็นสากล

ช่วงเวลาในการลงคะแนนเสียงโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างส่วนมากใช้ช่วงเวลาคือ หลังเข้าแถวหน้าเสาธงและช่วงพักกลางวัน โดยจะปิดหีบเลือกตั้งในช่วงเวลา 16.30 น. การดูแลการเลือกตั้งให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นหน้าที่ของกรรมการการเลือกตั้ง ที่จะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันมาเฝ้าหีบเลือกตั้งทุกชั่วโมงโดยใช้เวลาเรียนของรายวิชาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

จำนวนร้อยละของนักเรียนมาใช้สิทธิในวันเลือกตั้งของนักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยทุกแห่งมีนักเรียนมาใช้สิทธิมากกว่าร้อยละ 90 ซึ่งจำนวนร้อยละของนักเรียนที่มาใช้สิทธิในการเลือกตั้งนี้ โรงเรียนจำเป็นต้องสรุปและจัดทำเป็นเอกสารเพื่อใช้ในการประเมินโครงการสำหรับการประกันคุณภาพของโรงเรียน การนับคะแนนเสียงส่วนมากจะนับให้แล้วเสร็จหลังจากการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และมักจะนับคะแนนแล้วเสร็จภายในเวลา 18.00 น. ในวันเดียวกันกับวันเลือกตั้ง โดยมีครูสังคมศึกษาและครูฝ่ายกิจการนักเรียนร่วมเป็นสักขีพยาน

การฝึกฝนนักเรียนให้เป็นกรรมการการเลือกตั้งถือเป็นการสร้างเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียนอีกประการหนึ่งเช่นกัน เพราะการเลือกตั้งจะเกิดขึ้นไม่ได้โดยหากปราศจากคณะกรรมการการเลือกตั้ง ดังที่ อมร รักษาสิทธิ์ (2543, น. 90) อธิบายไว้ว่า การฝึกให้นักเรียนได้ทดลองหัดการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง รวมทั้งการฝึกวิธีการตั้งคณะกรรมการเลือกตั้ง ตามแนวทางกฎหมายการเลือกตั้ง ทั้งกระบวนการลงคะแนนและการนับคะแนนถือเป็นการที่มีส่วนช่วยฝึกหัดการเรียนรู้เรื่องการปกครองประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญได้เป็นอย่างดี

2.2 การรณรงค์หาเสียง

ช่วงเวลาในการรณรงค์หาเสียงของพรรคที่ลงสมัครรับเลือกตั้งในโรงเรียนจะจัดให้พรรคแต่ละพรรคได้หาเสียงเป็นประจำทุกวันในช่วง 1-2 อาทิตย์ ก่อนถึงวันลงคะแนนเลือกตั้ง โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยส่วนมากจัดให้มีการหาเสียงในช่วงเช้าหลังเคารพธงชาติ ช่วงพักกลางวันจากเสียงตามสาย

คณะผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นคณะกรรมการสภานักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยทุกโรงเรียนจะใช้นโยบายของพรรคเป็นสิ่งสำคัญในการรณรงค์หาเสียง คณะผู้สมัครทุกโรงเรียนมีนโยบายใกล้เคียงกัน คือ การนำเสนอแนะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานในกิจกรรมเสริมหลักสูตรของโรงเรียนซึ่งเป็นกิจกรรมที่ถือเป็นภาระรับผิดชอบของคณะกรรมการสภานักเรียนทุกปีเน้นการนำเสนอรูปแบบในการจัดกิจกรรมตามแนวคิดของทีม เช่น กิจกรรมกีฬา กิจกรรมเสียงตามสาย กิจกรรมประกวดร้องเพลงช่วงพักกลางวัน กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น

โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยหลายแห่งจัดการหาเสียงโดยใช้การโต้วาที (debate) โดยให้เพื่อนนักเรียนส่งคำถามมาเพื่อใช้เป็นประเด็นอภิปราย การโต้วาทีจะจัดเป็นคู่โต้วาทีโดยเริ่มจากการจับสลากและจัดให้ทุกพรรคการเมืองได้เข้าร่วมโต้วาทีทั้งหมด ด้วยการส่งตัวแทนคือหัวหน้าพรรคและรองหัวหน้าพรรคอีก 1-2 คน เป็นตัวแทนในการโต้วาที ซึ่งกลายเป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากนักเรียนเป็นจำนวนมาก เพราะการโต้วาทีเป็นกิจกรรมที่สนุกสนานและเป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนในระดับชั้นอื่นๆ ได้มีส่วนร่วมในการโต้วาทีโดยการร่วมซักถามหรือแสดงความคิดเห็นในนโยบายที่พรรคการเมืองนำเสนอด้วยนอกจากนั้นการรณรงค์หาเสียงที่ทุกโรงเรียนทำเหมือนกัน คือ การใช้ป้ายโฆษณาทีม ติดตามบริเวณต่างๆ ของโรงเรียน

3. รูปแบบการดำเนินงานสถานักเรียน

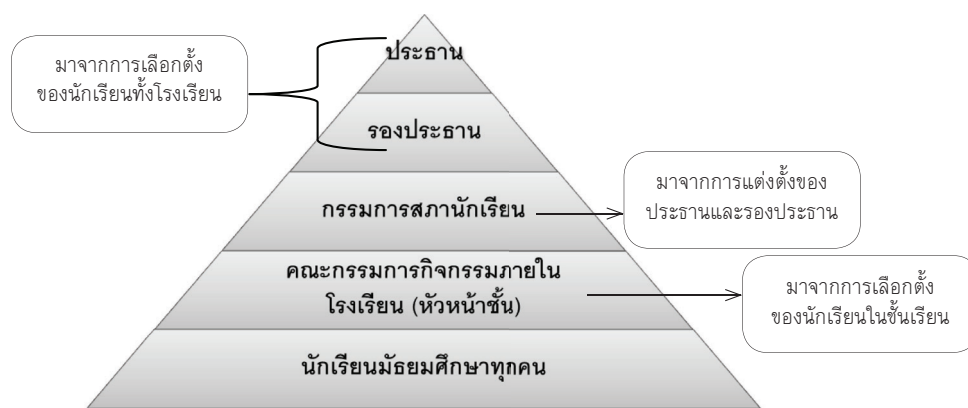
จากการศึกษาเอกสารโครงการและการสัมภาษณ์ครูสังกัดศึกษา ครูฝ่ายกิจการนักเรียน และตัวแทนนักเรียน ผู้วิจัยสังเคราะห์รูปแบบการดำเนินงานสถานักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

3.1 สถานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหารงานชุดเดียว

สถานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหารงานชุดเดียวเป็นรูปแบบการจัดสถานักเรียนที่โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยส่วนมากดำเนินการ โดยมีการเลือกประธานนักเรียนและคณะกรรมการสถานักเรียนมาบริหารงานของโรงเรียน และใช้คณะกรรมการสถานักเรียนชุดเดียวดำเนินการในทุกกิจกรรมของโรงเรียนทั้งโครงการที่คณะกรรมการนักเรียนในสถานักเรียนเป็นผู้คิดค้นขึ้นเอง รวมทั้งโครงการตามที่ได้รับมอบหมายจากทางโรงเรียนให้ปฏิบัติสถานักเรียนในรูปแบบนี้ส่วนมากพบในโรงเรียนมัธยมศึกษาทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลางขนาดใหญ่และขนาดใหญ่พิเศษ

การจัดสถานักเรียนที่ดำเนินงานร่วมกันทั้งโรงเรียนจะต้องเริ่มจากการจัดตั้งคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำโรงเรียน ยกตัวอย่างเช่น โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและสามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีการดำเนินงานที่คล้ายคลึงกันโดยเริ่มต้นจากการจัดให้มีชุมนุม “ประชาธิปไตยในโรงเรียน” และ “เรารักประชาธิปไตย” สมาชิกของชุมนุมจะต้องเข้ารับการอบรมและการสาธิตการเลือกตั้งจากกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ของจังหวัด ให้เป็น “กกต. ในโรงเรียน หรือ กกต.น้อย” เพื่อมาจัดการเลือกตั้งในโรงเรียน โดยเปิดรับสมาชิกชุมนุมเฉพาะนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนสมาชิกชมรมคนใดจะลงสมัครรับเลือกตั้งก็จะต้องปฏิเสธการเข้ารับการอบรม เพื่อรอจัดตั้งทีมในการลงชิงชัยในตำแหน่งคณะกรรมการสถานักเรียนต่อไปในขณะเดียวกันนักเรียนคนอื่นๆ ที่ไม่ได้สังกัดในชมรมก็สามารถจัดตั้งทีมเพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งได้เช่นกันเพียงแต่จะไม่มีสิทธิเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้งหากไม่ได้สังกัดชมรมนี้

ตัวอย่างรูปแบบสถานักเรียนที่ดำเนินงานร่วมกันทั้งโรงเรียน คือ การดำเนินงานสถานักเรียนของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ภายใต้ชื่อโครงการ “สภา 5 ชั้น” มีการดำเนินงาน ดังนี้

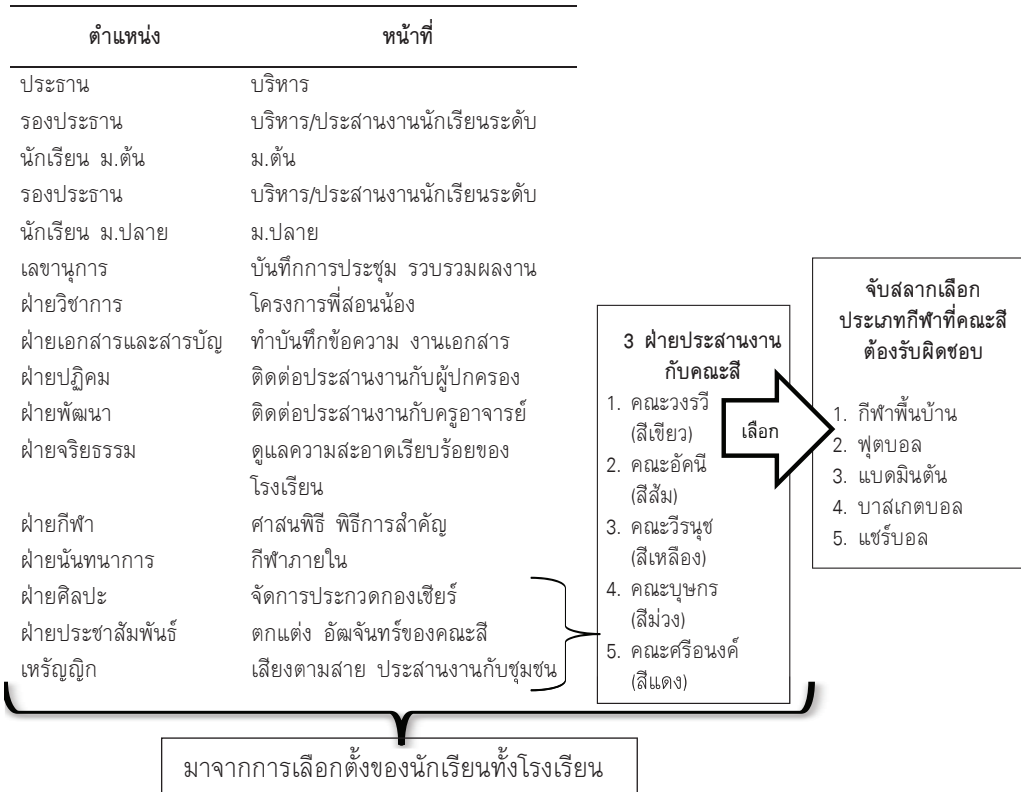

ภาพที่ 1 โครงสร้างสภา 5 ชั้น ของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากภาพที่ 1 แสดงว่า ประธานนักเรียน รองประธานนักเรียน และ กรรมการสถานักเรียนมาจากการเลือกตั้งของนักเรียนทั้งโรงเรียน จากนั้นประธานนักเรียนและรองประธานนักเรียนเลือกตั้งกรรมการสภา

นักเรียนเรียนเพื่อออกนโยบายและช่วยเหลืองานในโรงเรียน และ คณะกรรมการกิจกรรมภายในโรงเรียน คือ หัวหน้าชั้นเรียนทุกห้องเรียน นำนโยบายไปปฏิบัติกับนักเรียนในโรงเรียนทุกคนเป็นการบริหารงานจากบนลงล่าง เรียกว่า สภา 5 ชั้นโครงการที่สภานักเรียนโรงเรียนนี้จัดทำก็คือ จัดทำโครงการให้ความรู้ในการสมัครเลือกตั้งกับชุมชนภายใต้โครงการ “เรารักประชาธิปไตย” ดำเนินงานกับเทศบาลจนสัมฤทธิ์ผลได้รับรางวัลชนะเลิศอันดับ 1 สภายอดเยี่ยมของเขตพื้นที่การศึกษา

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างการบริหารงานของสภานักเรียนในรูปแบบสภานักเรียนที่ดำเนินงานร่วมกันทั้งโรงเรียนในภาคใต้อีกแห่งหนึ่ง คือ โครงการสภานักเรียนที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเลือกตั้งและเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการบริหารงาน โรงเรียนแห่งนี้เปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกตั้งถึง 2 ครั้งต่อปี กล่าวคือการเลือกตั้งครั้งแรกเป็นการเลือกตั้งสภานักเรียน เมื่อได้สภานักเรียนครบแล้ว ก็จัดการเลือกตั้งคณะกรรมการในการดูแลคณะสีอีกครั้ง คณะกรรมการคณะสีไม่ได้มีหน้าที่เพียงแค่จัดกีฬาภายในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ช่วยเหลือสภานักเรียนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนหลากหลายกิจกรรม รายละเอียดของสภานักเรียน และ กรรมการคณะสีของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งนี้ มีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2 โครงสร้างสภานักเรียน และ กรรมการคณะสีของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งหนึ่งในภาคใต้

จากแผนภาพที่ 2 แสดงว่า รูปแบบสภานักเรียนของโรงเรียนแห่งนี้จะเปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนเลือกตั้งประธานนักเรียนและคณะกรรมการสภานักเรียน ซึ่งมีคณะกรรมการในการดำเนินงานสภานักเรียนทั้งหมด 14 ตำแหน่ง มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป เมื่อได้คณะกรรมการนักเรียนในสภานักเรียนเรียบร้อยแล้ว ทางโรงเรียนจะจัดการเลือกคณะกรรมการคณะสีอีกครั้ง

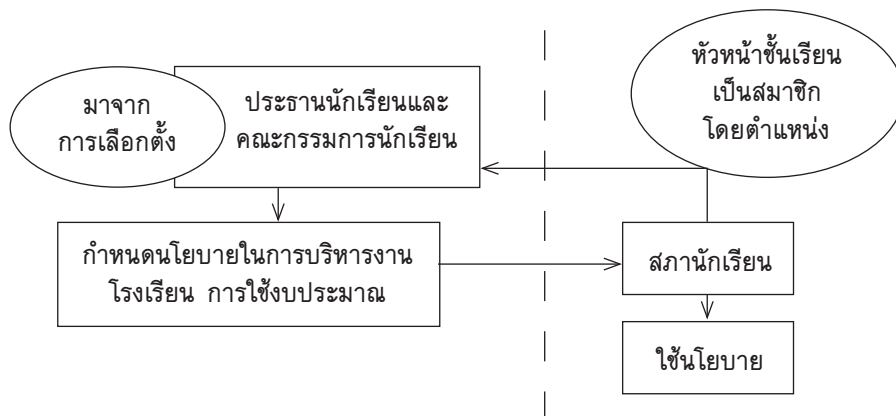
นักเรียนทุกคนในโรงเรียนแห่งนี้จะมีสังกัดคณะสีตั้งแต่เข้ามาเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดย คณะสีแบ่งออกเป็น 5 คณะสี ได้แก่ คณะวงรี คณะศรอนงค์ คณะอัคนี คณะวีรบุรุษ และ คณะบุษกร แต่ละคณะสีจะมีคณะกรรมการประจำคณะสีทั้งหมด 10 คน เพื่อรับผิดชอบประเภทกีฬาที่แข่งแต่ละประเภท รวมทั้งการจัดกิจกรรมเชียร์โดยมีประธานคณะสีเป็นหัวหน้า นักเรียนทุกคนจะต้องออกเสียงลงมติรับรองหรือไม่รับรองกรรมการคณะสีแต่ละคณะ และคณะกรรมการคณะสีจะต้องได้รับเสียงมากกว่าร้อยละ 70 ของสมาชิกคณะสีทั้งหมด จึงจะมีสิทธิในการบริหารคณะสี หากได้รับคะแนนไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนด จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกรรมการคณะสีและลงคะแนนเสียงรับรองใหม่

เมื่อได้คณะกรรมการคณะสีครบถ้วนแล้ว ประธานฝ่ายกีฬาจะเป็นประธานเปิดประชุมการจัดงานกีฬาภายใน โดยมีประธานฝ่ายนันทนาการและประธานฝ่ายศิลปะเข้าร่วมประชุมด้วย เพื่อระดมความคิดเห็น จบสลาเลือกประเภทกีฬาที่แต่ละคณะสีต้องรับผิดชอบ โดยมีประเภทกีฬาที่แต่ละคณะสีจะต้องรับผิดชอบดังนี้ กีฬาพื้นบ้าน ฟุตบอล แบดมินตัน บาสเกตบอล และ แฮนด์บอล นอกจากนั้นร่วมกันกำหนดแนวคิดในการประกวดเชียร์ประจำปี ตัวอย่างแนวคิดที่โรงเรียนใช้ เช่น “ความเป็นไทย ความเป็นอาเซียน” นักเรียนแต่ละคณะสีก็ต้องจัดประกวดเชียร์ภายในแนวคิดนี้

การดำเนินงานสภานักเรียนทั้งสองโครงการนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเลือกตั้งและเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนในการบริหารงานในโรงเรียนตรงกับแนวคิดประชาธิปไตยที่ว่า “อำนาจชอบธรรมทางการปกครองเกิดจากการให้ความยินยอมของประชาชน” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519; น.16) กล่าวคือ คณะกรรมการสภานักเรียนและคณะกรรมการคณะสีเป็นกลุ่มที่ได้รับอำนาจโดยชอบธรรมจากนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งเปรียบเสมือนประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่ในรัฐ การให้ความสำคัญกับการเลือกตั้งจึงเป็นการเน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่เป็นรูปธรรม

3.2 สภานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหาร 2 ชุด

สภานักเรียนที่มีคณะกรรมการบริหาร 2 ชุด เป็นรูปแบบสภานักเรียนแบบตรวจสอบมีการเลือกตั้งประธานคณะกรรมการนักเรียนเป็นฝ่ายบริหาร และให้หัวหน้าชั้นเรียนเป็นสมาชิกสภานักเรียนเป็นฝ่ายตรวจสอบ เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากรูปแบบรัฐสภา โรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยในภาคใต้แห่งหนึ่งดำเนินงานสภานักเรียนในรูปแบบนี้ โดยใช้แนวคิด “สภานักเรียนไทยหัวใจสามานันท์ ยึดมั่นธรรมาภิบาล” มีการจัดทำ “ธรรมนูญของโรงเรียน” เป็นกฎเกณฑ์ในการบริหารงานของสภานักเรียน จนได้รับรางวัลสภานักเรียนยอดเยี่ยมจาก สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ของจังหวัดที่สังกัด มีการดำเนินการดังนี้

ภาพที่ 3 โครงสร้าง “ธรรมนูญของโรงเรียน” เพื่อใช้ในการดำเนินงานสภานักเรียนของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งหนึ่งในภาคใต้

จากแผนภาพที่ 3 แสดงว่า ประธานนักเรียนและคณะกรรมการนักเรียนได้รับการเลือกตั้งจากนักเรียนในโรงเรียน มีหน้าที่ออกนโยบายให้การบริหารงานโรงเรียน กำหนดการใช้งบประมาณในการใช้จ่ายเงินของแต่ละโครงการ ส่งไปให้สภานักเรียนซึ่งมีสมาชิกสภาเป็นหัวหน้าชั้นเรียนทุกห้องตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ 1-6 ร่วมกันพิจารณา หากผ่านการพิจารณาอนุมัติจากสภานักเรียนคณะกรรมการนักเรียนก็สามารถดำเนินงานโครงการนั้นได้ หากไม่อนุมัติก็ต้องพิจารณาใหม่ เรียกว่า “ธรรมนูญโรงเรียน”

โครงสร้างธรรมนูญนี้สภานักเรียนรุ่นที่ร่วมกับครูสังคมศึกษา และครูกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ ในฝ่ายกิจการนักเรียนได้ร่วมกันออกแบบและใช้ในโรงเรียนเป็นเวลานานกว่า 5 ปีแล้ว โดยครูสังคมศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า

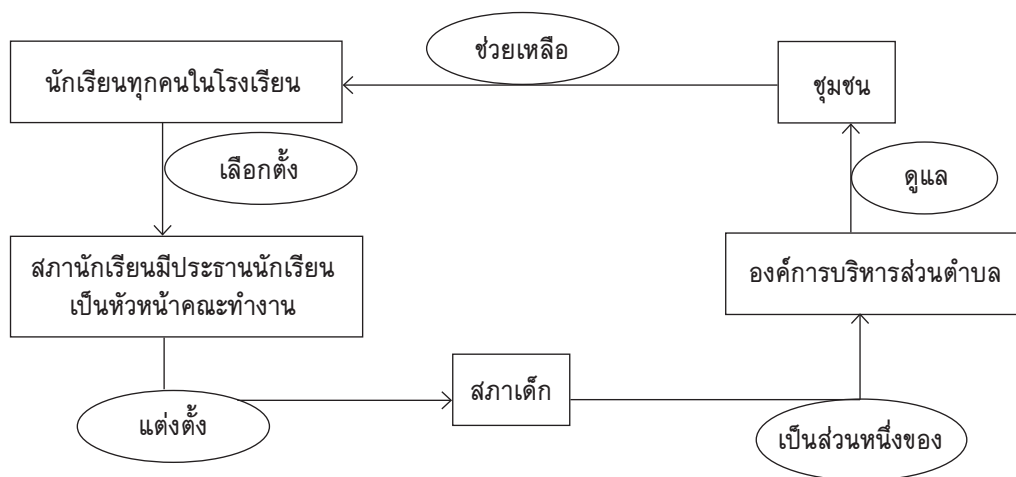
“โดยปกตินโยบายทุกอย่างที่นำเสนออีกฝ่ายไปได้ด้วยดีสภานักเรียนของเราจะประชุมกันทุกวันศุกร์ทุกสัปดาห์ก็มีเรื่องมาหารือกันสัปดาห์ละ 1-2 เรื่อง โดยเฉพาะช่วงปลายของเทอมต้นโรงเรียนเราจะมีโครงการ ‘เปิดบ้านวิชาการ’ ของโรงเรียน ชุมนุมทุกชุมนุมจะต้องแสดงผลงานของตนเองอย่างละหนึ่งอย่างรวมทั้งหมดก็เกือบ 30 ชุมนุม ช่วงนั้นสภานักเรียนจะมีบทบาทมากในการกำหนดแบ่งทีมจัดงานซึ่งถือว่าเป็นการหนักของสภานักเรียน...ข้อบังคับที่พวกเราเรียกว่า ‘ธรรมนูญโรงเรียน’ เป็นผลงานที่พวกเราภาคภูมิใจ เพราะเป็นการบริหารงานแบบมีส่วนร่วมเป็นการกำหนดโครงสร้างที่เน้นให้นักเรียนทุกคนเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง เน้นว่าเป็นกิจกรรมของเราเอง”

จุดเด่นของการดำเนินงานรูปแบบสภานักเรียนแบบตรวจสอบ เป็นการนำแบบแผนปฏิบัติมาจากสมาชิกรัฐสภาที่มีการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจกันระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา การดำเนินการจัดสภานักเรียนในลักษณะนี้พบในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่

3.3 สภานักเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

สภานักเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีหน้าที่ช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนกับชุมชนการจัดสภานักเรียนในรูปแบบนี้โรงเรียนมีการเลือกตั้งประธานนักเรียนและคณะกรรมการนักเรียนของโรงเรียน เมื่อเลือกตั้งเสร็จสิ้นแล้วชุมชนจะเข้ามาประสานงานกับโรงเรียนของให้สภานักเรียนทั้งชุดเข้าไปมีส่วนร่วมกับการบริหารส่วนตำบล โดยทำงานทั้งในโรงเรียนและร่วมกับชุมชนให้ชื่อว่า “สภาเด็ก”

ตัวอย่างโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยที่มีการดำเนินการสภานักเรียนร่วมกับชุมชนในชื่อว่าสภาเด็กนั้น คือ โรงเรียนแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบลครู นักเรียน และชาวบ้านในชุมชนมีความใกล้ชิด ช่วยเหลือ เกื้อกูลกันมาโดยตลอด นายกองค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียนได้แนวคิดการจัดทำสภาเด็กมาจากกระทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นต้นสังกัด และเล็งเห็นว่าการเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนจะทำให้เด็กมีความรักชุมชนและผูกพันกับชุมชนมากขึ้น จึงได้นำแนวคิดนี้มาเสนอกับผู้บริหารของโรงเรียนและได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี ก่อให้เกิดโครงการ “สภาเด็ก” เป็นมาเวลา 3 ปีกว่าแล้ว การดำเนินงานของสภาเด็กมีดังต่อไปนี้

ภาพที่ 4 โครงสร้างของ “สภาเด็ก” เป็นความร่วมมือกันระหว่างโรงเรียนกับองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากภาพที่ 4 แสดงว่า นักเรียนทุกคนในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งสภานักเรียนมีประธานนักเรียนเป็นประธาน ทำงานร่วมกับคณะกรรมการนักเรียนในสภานักเรียน เมื่อได้รับเลือกตั้งในสภานักเรียนแล้วประธานนักเรียนและคณะกรรมการนักเรียนทั้งชุดก็จะได้รับการแต่งตั้งเป็นสภาเด็กขององค์การบริหารส่วนตำบลทันที จุดประสงค์ของโครงการสภาเด็กคือให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการดูแลช่วยเหลืองานในชุมชน

โครงการที่สภาเด็กมีการช่วยเหลือดูแลชุมชนจนเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนก็คือ โครงการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน สภาพของชุมชนเป็นชุมชนชนบทที่ส่วนมากมีแต่เด็กและคนชราอาศัยอยู่ในชุมชน เพราะคนวัยหนุ่มสาวและวัยทำงานส่วนมากเข้ามาทำงานในเมืองใหญ่และเมืองหลวง องค์การบริหารส่วนตำบลจึงให้คณะกรรมการของสภาเด็กเข้าไปช่วยเหลืองานบ้าน ดูแลคนชราที่บุตรหลานไปทำงานต่างถิ่นโดยใช้เวลาในช่วงตอนเย็นของวัน รวมทั้งวันหยุดเสาร์อาทิตย์ เพื่อดูแลทำความสะอาดบ้าน อ่านหนังสือหรือร้องเพลงให้คนชราฟัง ในกรณีที่คนชราเจ็บป่วยก็คอยอำนวยความสะดวกประสานงานกับเจ้าหน้าที่บริหารงานสาธารณสุขและหัวหน้าสถานีอนามัยให้เข้ามาช่วยเหลือดูแลอาการเจ็บป่วย รวมทั้งโครงการแล้วดำเนินงานดูแลคนชราประมาณ 15 ครอบครัว คณะกรรมการสภาเด็กคนหนึ่งเล่าความประทับใจ ดังนี้

“พวกเราเข้าไปดูแลคุณยายที่อายุเกือบจะ 70 แล้ว ทุกเย็นเพราะลูกหลานไปทำงานโรงงานในเมือง กลับมาบ้านสองอาทิตย์ครั้ง เราก็ดูแลทุกเย็นเวลาแม่หนูทำกับข้าวก็จะเอาไปให้คุณยายด้วย....ถามว่าเหนื่อยไหมก็ไม่เหนื่อยหรอกค่ะ เพราะเย็นๆ เราก็มานานหนูจะแวะกลับบ้านก่อนแล้วก็ไปบ้านคุณยาย พอหัวค่ำก็กลับ บางครั้งก็เอากลับไปทำด้วย.....มีกรณีหนึ่งที่พวกเราดูแลจนพอใหญ่ แม่ใหญ่เสียชีวิตเลย เราก็เสียใจกันมากแต่ก็ไม่เป็นไรเพราะเราทำหน้าที่ได้ดีที่สุดแล้ว”

รูปแบบสภานักเรียนที่มีส่วนร่วมกับชุมชนจะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนเป็นการพัฒนาให้ชุมชนเข้มแข็ง ถือเป็นสิ่งที่ครูสังคมศึกษาโรงเรียนดังกล่าวประทับใจมากเพราะครูเองก็เป็นคนในชุมชนโดยกำเนิดย่อมมีความรักและผูกพันกับชุมชน การดำเนินงานของสภานักเรียนในลักษณะนี้พบในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็กซึ่งเป็นโรงเรียนประจำตำบล

การจัดสถานักเรียนที่มีส่วนร่วมกับชุมชนถือเป็นการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนได้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกเป็นพลเมืองซึ่งถือเป็นการเสริมสร้างพฤติกรรมประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี นักวิชาการอย่าง Sunal and Hass (2008, p. 321) อธิบายไว้ว่า การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยเน้นการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้นจะช่วยพัฒนาทักษะการสื่อสาร การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการตัดสินใจในประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ซึ่งเป็นการพัฒนาค่านิยมการเคารพความคิดเห็น สร้างการศรัทธา (brotherhood) กับสังคมที่นักเรียนอาศัยอยู่ในฐานะพลเมืองคนหนึ่งของคนหนึ่งชุมชน

4. กิจกรรมสถานักเรียนกับการพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ครูสังคมศึกษาและครูฝ่ายกิจการนักเรียนถึงพฤติกรรมประชาธิปไตยที่เด่นชัดที่สุดที่เกิดจากการจัดกิจกรรมสถานักเรียน จากคำบอกเล่าของครูสังคมศึกษาและครูฝ่ายกิจการนักเรียนส่วนมากเห็นตรงกันว่า สถานักเรียนมีส่วนช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยทั้งความสามัคคี การเคารพในความคิดเห็นระหว่างกัน และการทำงานเป็นทีมตามรายละเอียดดังนี้

“สถานักเรียน เน้นให้เด็กทำงานร่วมกัน เวลาประชุมกันเราแทบไม่ต้องไปยุ่งเลย ค่อยดูแลให้คำปรึกษาอย่างเดียว” ครูสังคมศึกษาท่านหนึ่งในโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่างในภาคใต้อธิบาย โดยท่านยังได้กล่าวเสริมด้วยว่า

“โรงเรียนเราได้รางวัลก็เพราะสถานักเรียนนี่ละ รูปแบบมันแปลกใหม่แล้วก็เน้นทำจริงเวลาเขียนเอกสารส่งมันก็ง่ายเพราะเราทำจริง...โรงเรียนเราเน้นคะแนน o-net มากไม่ได้หรอกเพราะเด็กเราส่วนมากเป็นชาวไร่ ก็ต้องมาเน้นทางนี้ เน้นทางกิจกรรมอย่างน้อยมันก็ได้วิชาชีวิต....ผมสอนสังคมด้วย เป็นผู้บริหารฝ่ายกิจการนักเรียนด้วยก็มีแนวคิดว่ารูปร่างแบบสภาตรวจสอบมันก็ทำได้ในโรงเรียนเราต้องขยายผลแล้วมันก็ทำได้จริงๆ”

จากคำสัมภาษณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานสถานักเรียนมีส่วนสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมตามวิถีประชาธิปไตยของไทย ดังที่ สภาวิชาชีพ (2553, น. 17) ได้นำเสนอพฤติกรรมประชาธิปไตยที่ควรปลูกฝังให้นักเรียนไทย คือ “คารวธรรม” หมายถึง การเคารพซึ่งกันและกันทุกคนต้องให้เกียรติซึ่งกันและกันทั้งกาย วาจา และความคิด เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น แสดงความคิดเห็นโดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น และ “สามัคคีธรรม” หมายถึง มีการแบ่งปัน ร่วมงานกันทำงานตามอัตตภาพของตน ประสานงานกันให้เกิดความสามัคคี

การดำเนินงานในกิจกรรมสถานักเรียนของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยปรากฏทั้งคารวธรรมและสามัคคีธรรมชัดเจน เพราะ สถานักเรียนมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ผู้นำ คือ ประธานสภา และ ผู้ตาม คือ คณะกรรมการนักเรียน ในบางครั้งก็มีการสลับบทบาทหน้าที่ คณะกรรมการนักเรียนมาเป็นหัวหน้าโครงการในบางครั้งประธานนักเรียนก็ต้องเป็นฝ่ายตาม การรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนสมาชิกคณะกรรมการนักเรียนโดยไม่ยึดติดความคิดของตนเองว่าถูกต้องเสมอไปเกิดขึ้นเสมอในระหว่างการประชุมปรึกษางานโครงการเพราะคุณลักษณะเหล่านี้เกิดขึ้นเสมอในการประชุม ประธานนักเรียนที่เป็นทั้งประธานในสถานักเรียนและประธานในสภาเด็กแล้วว่า

“...หนูเคยประชุมกันเลิกถึงห้าโมง หกโมงเลยคะ ตอนเราทำผ้าป่าในชุมชนกันพวกเราแบ่งหน้าที่รับผิดชอบไม่ลงตัว บางคนไม่อยากไปบ้านคุ้ม (คุ้ม คือ บริเวณเป็นภาษาอีสาน) นั้น แต่อยากไปไกลๆ บ้านหน่อย เพื่อนๆ ที่ประชุมด้วยกันก็ไม่ยอมเพราะถ้าไปไกลบ้านเวลากลับมันอันตราย อีกอย่างเวลาเราไปเสนอให้ครู ให้ อบต. พิจารณา เขาก็จะไม่ให้เราทำเขาจะเป็นห่วง ต้องคุยกันก่อนดีๆ ว่าจะยังงี้ จะเอาแต่ใจมากไม่ได้...บางครั้งก็มีเพื่อนสนิทเตือนว่าเป็นหัวหน้าอย่าไปสั่งมากต้องแบ่งให้คนอื่นๆ ในที่ประชุมได้พูด ได้แสดงความคิดเห็นด้วย งานถึงจะออกมาดี....”

พฤติกรรมการทำงานร่วมกันโดยพึ่งพาอาศัยกันและร่วมกันอภิปรายถึงข้อดีและข้อที่ต้องพัฒนาในการประชุมปรึกษากันของสภานักเรียนในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมี “ปัญหาธรรม” กล่าวคือการใช้ปัญหาหรือเหตุผลเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและชี้ทางให้กันและกัน (สาโรช บัวศรี, 2553, น.17) เมื่อเกิดปัญหาคณะกรรมการสภานักเรียนก็ร่วมกันคิดและช่วยกันตัดสินใจโดยยึดหลักของเหตุผล

บทสรุป

จุดเด่นของการดำเนินงานสภานักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย คือโรงเรียนเน้นการปลูกฝังให้นักเรียนได้รู้จักวิถีชีวิตประชาธิปไตยในเบื้องต้น ช่วยเสริมสร้างทั้งพฤติกรรมและคุณลักษณะประชาธิปไตยที่พึงประสงค์ ได้แก่ คารวธรรม สามัคคีธรรม และปัญหาธรรม ทั้งยังเป็นเวทีให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ และหากสภาพแวดล้อมของโรงเรียนเอื้ออำนวยครูผู้รับผิดชอบยังสามารถประสานความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนให้นักเรียนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหาและนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาภายในชุมชนในฐานะพลเมืองของท้องถิ่นได้อีกด้วย

อนึ่ง การนำรูปแบบการดำเนินงานสภานักเรียนของโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศไปใช้จริง จำเป็นจะต้องพิจารณาบริบทของโรงเรียนและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นเป็นสำคัญเช่น หากจะนำรูปแบบสภานักเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนไปใช้ก็จำเป็นต้องวิเคราะห์ถึงความต้องการของหน่วยงานท้องถิ่นและข้อบังคับในเทศบัญญัติควบคู่กันไป เพราะอำนาจตัดสินใจในการยินยอมให้โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น เป็นสิทธิขาดของฝ่ายบริหารส่วนท้องถิ่นเป็นต้น

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สิ่งสำคัญที่สุดในการดำเนินงานสภานักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตย คือ “การเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสภานักเรียน” การจัดกิจกรรมสภานักเรียนในโรงเรียนจึงจะต้องเน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนในทุกขั้นตอนตั้งแต่การรับสมัคร การเลือกตั้ง ไปจนถึงการดำเนินงานสภานักเรียนของโรงเรียน

1.2 โรงเรียนทุกแห่งควรหันมาให้ความสนใจในการพัฒนาสภานักเรียนให้มีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน โดยนำรูปแบบการดำเนินงานสภานักเรียนจากโรงเรียนปฏิบัติดีเลิศด้านการส่งเสริมประชาธิปไตยไปใช้ในการปรับปรุงวิธีการจัดสภานักเรียนของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยประยุกต์วิธีการดำเนินงานสภานักเรียนให้เหมาะสมกับความต้องการของชุมชนท้องถิ่นและบริบทของโรงเรียน

1.3 กระทรวงศึกษาธิการ ควรผลักดันและให้ความสำคัญกับการดำเนินงานสภานักเรียนให้มากขึ้น โดยผลักดันให้เป็นนโยบายหลัก แม้ว่ากิจกรรมสภานักเรียนจะเป็นกิจกรรมที่ทุกโรงเรียนจัดทำอย่างต่อเนื่องทุกปี แต่ยังไม่ได้จัดสภานักเรียนที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

1.1 ควรนำข้อค้นพบจากงานวิจัยไปพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการดำเนินงานสภานักเรียนที่มีประสิทธิภาพสำหรับนักเรียน ครูสังคมศึกษา และครูฝ่ายกิจการนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อให้แต่ละโรงเรียนได้นำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานสภานักเรียนของตนเองต่อไป

2.2 ควรนำข้อค้นพบจากงานวิจัยไปพัฒนารูปแบบการสอน (instruction model) สำหรับการจัดการเรียนรู้ในกิจกรรมเสริมหลักสูตร (extra-curricular) หรือ รายวิชาเพิ่มเติมโดยยึดเนื้อหาจากกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีพุทธศักราช 2551 ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประชาธิปไตย เพื่อเชื่อมโยงให้นักเรียนเห็นชัดเจนระหว่างภาคทฤษฎีตามเนื้อหาในหลักสูตรกับภาคปฏิบัติในการดำเนินงานสภานักเรียน

บรรณานุกรม

- กระมล ทองธรรมชาติ. (2521). *การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2519). *ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนศ.
- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา. (2534). *แนวทางการนิเทศการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนมัธยมศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สาโรช บัวศรี. (2553). *ความคิดบางประการในวิชาการศึกษา*. ในสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (บรรณาธิการ). *รำลึกคุณูปการ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี*. กรุงเทพฯ: สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ. (2559). *โรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง*. สืบค้นวันที่ 6 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.identity.opm.go.th/identity/content/activity>.
- อมร รัชกาลัตย์. (2543). บทที่ 7 วิธีการเรียนการสอน ตอนที่ 5 การปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน. ใน อมร รัชกาลัตย์ (บรรณาธิการ). *ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน คู่มือการเรียนการสอนการเผยแพร่และการมีส่วนร่วมสำหรับครูอาจารย์และผู้นำชุมชน*. กรุงเทพฯ: สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาชน.
- Sunal, S.C. and Hass, E.M. (2008). *Social Studies for the Elementary and Middle Grades: a constructivist*. United States of America: Pearson Education.